

PISM

POLSKI INSTYTUT SPRAW MIĘDZYNARODOWYCH
THE POLISH INSTITUTE OF INTERNATIONAL AFFAIRS

NR 164 (2583), 25 PAŹDZIERNIKA 2022 © PISM

BIULETYN

W stronę bezpieczeństwa żywnościowego – inwestycje rolnicze państw GCC

Sara Nowacka

W konsekwencji rosnącej konsumpcji żywności państwa Zatoki Perskiej pozyskują ziemie uprawne za granicą. Ten proceder zwiększa ich wpływy w państwach afrykańskich i w europejskim sąsiedztwie. Dzięki rozwojowi technologii w odpowiedzi na trudne warunki klimatyczne rośnie też konkurencyjność ich sektora rolniczego w stosunku do mało innowacyjnego rolnictwa europejskiego.

Dynamiczny wzrost populacji, efekty zmian klimatycznych i destabilizacja łańcuchów dostaw wynikająca z pandemii COVID-19 i rosyjskiej agresji na Ukrainę wymuszają na państwach Rady Współpracy Zatoki Perskiej (GCC) działania mające na celu zwiększenie ich bezpieczeństwa żywnościowego, zwłaszcza odporności na zewnętrzne kryzysy. We wrześniu br. minister środowiska, wody i rolnictwa Arabii Saudyjskiej Abd al-Rahman al-Fadli ogłosił, że królestwo przeznaczy ok. 25 mld dol. na rozwój lokalnej produkcji żywności. Od 2017 do 2021 r. wartość inwestycji w produkcję żywności w Katarze wzrosła o 69%. ZEA z kolei realizuje od 2018 r. Narodową Strategię Bezpieczeństwa Żywnościowego, która zakłada zwiększenie produkcji strategicznych artykułów spożywczych o 100 tys. ton do 2051 r. Niekorzystne uwarunkowania – wysoka temperatura, ograniczony dostęp do wody i niska jakość gleb – przyczyniły się jednak do poszukiwania rozwiązań w postaci przejmowania zagranicznych ziem uprawnych i powstawania innowacyjnych technologii rolniczych.

Element transformacji. Państwa GCC łączą działania na rzecz większego bezpieczeństwa żywnościowego z dywersyfikacją gospodarek. Zgodnie z treścią ich strategii rozwojowych zmiany w sektorze rolniczym i branży spożywczej mają wpłynąć na zwiększenie odsetka obywateli zatrudnionych w przedsiębiorstwach prywatnych i odciążać sektor państwowy, [gdzie pracuje większość z nich](#).

Rosnące zapotrzebowanie na żywność i niska odporność na kryzysy, którą unaocznili najpierw kryzys finansowy w 2008 r.,

a następnie pandemia COVID-19, wpłynęły w państwach GCC na decyzje o zwiększeniu samowystarczalności w tym zakresie. Jej kluczowym elementem jest rozwój technik upraw umożliwiających jak najmniejsze wykorzystanie ziemi i wody. We wrześniu 2020 r. Biuro Inwestycyjne Abu Zabi – rządowej instytucji wspierającej przedsiębiorców – zainwestowało 100 mln dol. w działanie czterech start-upów z branży agrotech. Jeden z nich – AeroFarms – w br. otworzył w Abu Zabi największą na świecie farmę wertykalną (pionowa uprawa wymagająca mniejszej powierzchni i ilości wody niż tradycyjna). W maju ub.r. zainaugurowano w Dubaju Food Tech Valley, gdzie mają się mieścić m.in. laboratoria i inteligentne centrum logistyczne żywności. W 2021 r. Katarski Urząd Inwestycyjny wsparł kwotą 200 mln dol. holenderski startup Infarm zajmujący się uprawą wertykalną. W tym samym roku władze księstwa uruchomiły narodowy projekt rolniczy skupiający się na akwaponice (system łączący hodowlę zwierząt wodnych z uprawą roślin). Wartość krajowego przemysłu szklarniowego ma wzrosnąć do 2027 r. o 14,5%. Współpraca w branży agrotech jest też istotnym elementem normalizacji [relacji Bahrajnu i ZEA z Izraelem](#) i umacniania stosunków z Indiami (np. w ramach grupy I2U2).

Na zapotrzebowanie na produkty rolne wpływa też rozwój branży mięsnej i przetwórczej – prognozy zakładają, że skumulowany roczny wskaźnik wzrostu na rynku nabiału w państwach GCC osiągnie 6,7% między 2022 a 2027 r. Ma to wpłynąć na umocnienie ich pozycji w gospodarce regionalnej. W produkcję nabiału inwestuje np. saudyjskie Al-Marai, do którego należy stado mlecznych krów wysokiej jakości

zaliczane do największych na świecie. Nadwyżka produkcji w latach 2014–2019 w Arabii Saudyjskiej umożliwiła wzrost eksportu skierowanego głównie do innych państw na Bliskim Wschodzie. Od początku XXI w. rośnie także obecność przemysłu spożywczego z Zatoki na Bliskim Wschodzie i w Afryce Północnej. Coraz popularniejsze są takie marki jak saudyjska Savola czy wywodząca się z Kuwejtu Americana, która w 2020 r. posiadała 1800 restauracji.

Zagraniczne ziemie uprawne. Dla rozwoju sektora rolniczego i branży spożywczej w GCC niezbędne są zakup i dzierżawa ziem uprawnych za granicą. Jest to też element działań na rzecz zwiększenia politycznej i gospodarczej integracji państw Rogu Afryki z Bliskim Wschodem.

Impulsem do przejmowania zagranicznej ziemi uprawnej były gwałtowny wzrost cen żywności w następstwie kryzysu finansowego w 2008 r. i wyniszczenie zasobów wód gruntowych podczas próby uprawy zbóż w celu pokrycia wewnętrznych potrzeb. Rezygnacja z tych planów oraz rozwój firm produkujących nabiał przyczyniły się do wzrostu zapotrzebowania nie tylko na żywność dla mieszkańców, ale także na paszę dla zwierząt. Zwiększyło to jednocześnie znaczenie państw GCC jako importerów żywności – w 2017 r. łączna wartość ich importu produktów spożywczych była większa od wartości importu wszystkich państw BRICS poza Chinami.

Szczególnie atrakcyjne dla arabskich inwestorów są grunty w dorzeczu Nilu, w mniejszym stopniu – w Europie Wschodniej, USA czy Australii. Wynika to po pierwsze z bliskości geograficznej i politycznej, po drugie w państwach afrykańskich znajduje się ok. 60% światowych zasobów niekulturowanej ziemi uprawnej i wykorzystują one jedynie 2% swoich odnawialnych zasobów wodnych (średnia światowa wynosi 5%). Dostępna jest jedynie część danych dotyczących tych inwestycji, widoczna jest jednak duża skala zjawiska. Według niezależnej organizacji Land Matrix, która monitoruje transakcje związane z ziemią, ZEA podpisały minimum 42 kontrakty na wykup i dzierżawę w innych państwach ziem o łącznej powierzchni 2,206 mln ha. 31 umów zostało zawartych z państwami afrykańskimi, z czego 30 dotyczy produkcji żywności. Land Matrix opublikował też dane o 35 kontraktach zawartych przez Arabię Saudyjską, z czego 25 – z państwami afrykańskimi, m.in. 11 z Etiopią, 8 z Sudanem. Arabia Saudyjska posiada też min. 8 inwestycji na Ukrainie, a ZEA 2 w Rumunii i 3 w Serbii.

Kontrakty mogą być wykorzystywane do wzmacniania politycznego wpływu państw Zatoki przede wszystkim na władze państw dorzecza Nilu, m.in. ze względu na powiązania saudyjskich i emirackich firm przejmujących zagraniczną ziemię z lokalnymi elitami. Choć inwestycje państw GCC w rolnictwo służą tworzeniu miejsc pracy – np. między 2000 a 2017 r. w Etiopii powstało ich ok. 300 tys. – wiele

zawartych umów dotyczących ziemi uprawnej ma znamiona przestępczego wymuszenia. Transakcje te są zawierane w poufny sposób i często wiążą się z korupcją i bezprawnym odebraniem ziemi jej właścicielom. Według danych z 2012 r. spośród 219 zawłaszczeń w 24 państwach 45 dokonały firmy z państw GCC. Kontrowersje budzi także fakt, że ziemie przejmowane przez arabskie monarchie (ale też przez firmy europejskie i z USA) znajdują się w państwach, które same mierzą się z głodem i mają trudności z dostępem do wody. W 2016 r. proceder ten doprowadził w Sudanie do masowych protestów przeciwko działaniom rządu i zagranicznym inwestorom, podczas których zginęło ok. 100 osób.

Wnioski. Inwestycje w rolnictwo są częścią transformacji gospodarek GCC. Innowacyjne rozwiązania zwiększają udział przetwórstwa w PKB państw Rady, a jednocześnie stwarzają możliwości eksportu wiedzy i technologii, które stają się konieczne w obliczu ocieplania się klimatu. Współpraca w tym zakresie będzie szczególnie istotna dla relacji z innymi państwami Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej, które w zakresie produkcji żywności mierzą się z podobnymi trudnościami.

Działania państw GCC mają na celu nie tylko zwiększenie bezpieczeństwa żywnościowego, ale także umocnienie ich roli w światowym handlu żywnością. Wysoka wartość importu żywności czyni je coraz ważniejszymi partnerami dla eksporterów produktów spożywczych, w tym państw afrykańskich i części Europy Wschodniej oraz Bałkanów. W tych regionach są lokowane inwestycje państw GCC, które z kolei umożliwiają rozwój arabskich korporacji spożywczych oraz rodzimego przetwórstwa i hodowli zwierząt, co pozwala na zwiększenie eksportu na skalę regionalną. Działania te wpisują się w narrację o wielobiegunowym porządku światowym, którą promują władcy państw GCC, szczególnie w kontekście wojny na Ukrainie i unikania opowiadania się po którejkolwiek ze stron.

Dla UE korzystna byłaby intensyfikacja współpracy w branży rolniczej z jej sąsiedztwem mająca na celu zniechęcenie tych państw do sprzedaży i dzierżawy ziem rządowi potencjalnie zainteresowanym podważaniem pozycji państw demokratycznych na świecie. By skutecznie rywalizować z ekspansywną polityką państw GCC, Unia powinna aktywniej wspierać modernizację rolnictwa w swoim sąsiedztwie i w państwach Globalnego Południa, ograniczając jego koszty środowiskowe. Jednocześnie przeciwdziałanie przejmowaniu ziem przez państwa GCC będzie korzystne także dla europejskich eksporterów. Produkty rolnicze z Europy stanowią istotną część żywności importowanej do państw GCC (np. ok. 90% pszenicy importowanej do Arabii Saudyjskiej w 2020 r.), a wykorzystywanie zagranicznych ziem może ograniczyć zapotrzebowanie.